

ΧΑΡΙΛΑΟΣ Γ. ΓΚΟΥΤΟΣ
ΟΜ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

Μολιστινά

Η ΜΟΛΙΣΤΑ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

Τόμος Β'

ΑΘΗΝΑ 2023

Ὁ Χαρίλαος Γκοῦτος γεννήθηκε
στό Γανναδιό τῆς Κόνιτσας τό
1941. —Σπούδασε στό Γυμνάσιο
Πωγωνιανῆς (1954-56), στό Γυ-
μνάσιο Κόνιτσας (1956-60) καί
στήν Νομική Σχολή τοῦ Πανε-
πιστημίου Ἀθηνῶν. —Εργάσθη-
κε ὡς ὑπεύθυνος τοῦ Δικαστι-
κοῦ Τμήματος τῆς ἐπιχείρησης
«Ε. Γ. Λαδόπουλος Α.Ε.» (1969-
70), ὡς εἰδικός ὑπάλληλος 5ου
βαθμοῦ στό Ὑπουργεῖο Γεωργί-
ας (1971-73) καί ὡς δικηγόρος
Ἀθηνῶν (1971-2004). —Ἐκλέ-
χθηκε διαδοχικά σέ ὅλες τίς βαθ-
μίδες τοῦ Διδακτικοῦ καί Ἐρευ-
νητικοῦ Προσωπικοῦ τοῦ Πα-
ντείου Πανεπιστημίου μέ εἰδί-
κευση στό Ἐργατικό Δίκαιο καί
στήν Ἱστορία του καί ἄσκησε
τά καθήκοντά του ἀπό τό 1974
μέχρι τό 2008, ὅποτε ἐντάχθη-
κε στούς Ὁμότιμους Καθηγητές.
Παράλληλα, δίδαξε τό Ἐργατι-
κό Δίκαιο σέ Τμήματα μεταπτυ-
χιακῶν σπουδῶν, στήν Ἀνώτε-
ρη Τηλεπικοινωνιακή Σχολή,
στήν Σχολή Ἀξιωματικῶν Χω-
ροφυλακῆς καί σέ σεμινάρια με-
τεκπαίδευσης. —Διετέλεσε μέ-
λος πολλῶν συλλογικῶν ὀργά-
νων τοῦ Παντείου Πανεπιστη-
μίου, διευθυντής τοῦ νομικοῦ
περιοδικοῦ «Ἐργατικά Χροني-
κά» (1975-81), μόνιμος συντά-
κτης τοῦ 15θήμερου περιοδικοῦ
«Δελτίον Ἐργατικῆς Νομοθεσί-
ας» (1977-2013), διευθυντής τῆς

Μολιστινά

Ἡ Μόλιστα τῆς Κόνιτσας στό παρελθόν

Τόμος Β΄

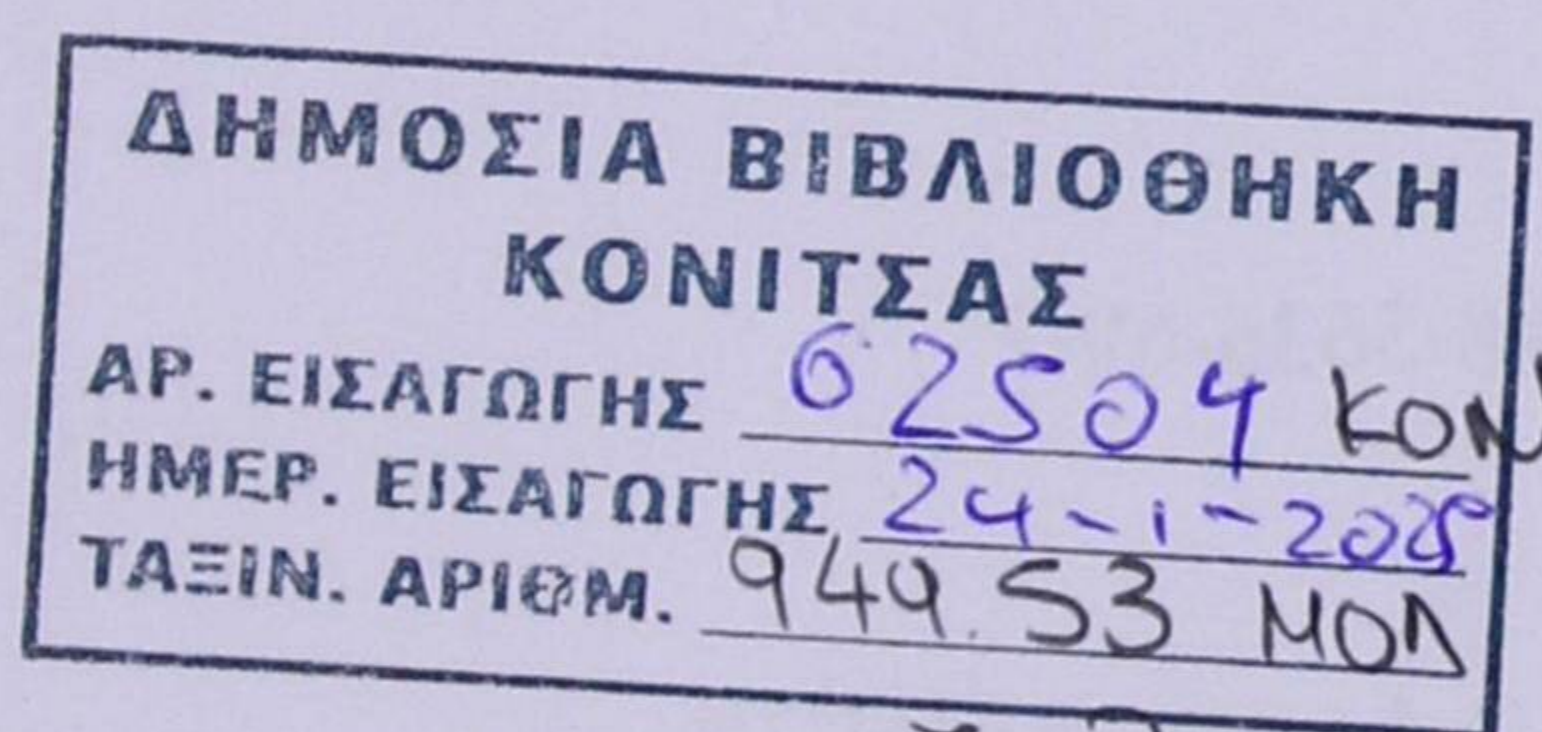
ΧΑΡΙΛΑΟΣ Γ. ΓΚΟΥΤΟΣ

ΟΜ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΜΟΛΙΣΤΙΝΑ

Η ΜΟΛΙΣΤΑ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

ΤΟΜΟΣ Β΄

ΑΘΗΝΑ 2023

*Εικόνα του εξωφύλλου: Οί τρεις οικισμοί της Μόλιστας στις υπώρειες του Σμόλικα
(ύψ. 2637 μ.). Φωτ. Φάνης Βαρδάκης, 2020.*

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ:

Όδος Κονοπισοπούλου 32, Άθήνα 115 24

Τηλ. 210-6925471, κιν. 6976572746

ISBN: 978-618-5636-69-2

Copyright © Έκδόσεις «ΛΕΙΜΩΝ»,
Χαρίλαος Γ. Γκοῦτος

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

Νικηταρά 2-4, 106 78 Άθήνα

Τηλ/Fax: 210-32.27.323

e-mail: ekd.limon@gmail.com

www.leimon.gr

Στήν Νόρα

τῶν ἐτῶν 1962, 2002, 2016

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τό 1983 ἐπιμελήθηκα τήν ἐπιλογή καί τήν σύνθεση τῆς ὕλης τοῦ πρώτου τόμου τῆς σειρᾶς βιβλίων «Μολιστινά», τοῦ ὁποίου ὁ ὑπότιτλος προσδιορίζει τό περιεχόμενό του: «Ἱστορικά στοιχεῖα γιά τά χωριά τῆς Μόλιστας Κονίτσης Γανναδιό, Μεσαριά, Μοναστήρι». Στίς 208 σελίδες του καταχωρίσθηκαν κείμενα δικά μου καί ἄλλων πρωτοδημοσιευμένα ἄλλοῦ, ἔγγραφα προερχόμενα ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ πατέρα μου καί δακτυλογραφηθέντα ἔπειτα, καθώς καί φωτογραφίες.

Ὑπολόγιζα νά ἐκδοθοῦν σταδιακῶς καί ἄλλοι τόμοι τῆς σειρᾶς, μέ κείμενα δημοσιευμένα καί ἀδημοσίευτα, φωτογραφίες καί σχεδιαγραφήματα, γιά τό παρελθόν τῆς Μόλιστας, ἀλλά, ἔνεκα τῶν ἐπαγγελματικῶν ὑποχρεώσεών μου, συνέχισα μόνον τήν συλλογή τέτοιων στοιχείων, ἡ ὁποία εἶχε ἀρχίσει τό 1960. Ἀργότερα ἔκρινα ὅτι τό παρελθόν τῆς Μόλιστας πρέπει νά συσχετισθεῖ μέ τήν ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας καί τῶν γειτονικῶν της περιοχῶν. Γι' αὐτό, κατάρτισα ἕνα πρῶτο περίγραμμα τῆς ἱστορίας αὐτῆς καί ἀκολουθῶς ἀξιολόγησα, ἐρμήνευσα καί κατέγραψα ἀφηγηματικῶς κάμποσες θεματικές ἱστορικές πληροφορίες γιά τήν Μόλιστα, οἱ ὁποῖες συλλέχθηκαν ἀπό ποικίλες διαγνωστικές πηγές, ἄμεσες καί ἔμμεσες, ἦσαν δέ ἄγνωστες ἐν πολλοῖς. Βάσει αὐτῶν, συνέγραψα τήν μονογραφία «Ἡ ἐπαρχία τῆς Κόνιτσας καί ἡ Μόλιστα ἐπί τουρκοκρατίας» (2003).

Οἱ ἀπολαυστικές ἔρευνές μου γιά τήν ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας καί τῶν γειτονικῶν της περιοχῶν συνεχίσθηκαν ἐπί χρόνια καί ὀδήγησαν στήν ἀνακάλυψη καί νέων ἄγνωστων πληροφοριῶν, ἐνίοτε ἐκπληκτικῶν, οἱ ὁποῖες αὐξάνουν σημαντικά τίς γνώσεις μας γιά γεγονότα καί γιά πρόσωπα τῶν ἐν λόγω τόπων, ἀλλά καί διευκολύνουν τήν κατανόηση τοῦ παρελθόντος τῆς Μόλιστας. Ἐνεκα τούτων, ἐπιδόθηκα κατά προτεραιότητα στήν συγγραφή τῶν ἐξῆς βιβλίων, μέ ἀναφορές καί στήν Μόλιστα: «Οἱ οἰκισμοί τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας στό παρελθόν» (2015),

«Ἀπό τήν ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας», τ. Α΄ (2017), τ. Β΄ (2021), «Ἡ ἐπαρχία Κόνιτσας καί 12 ἀπό τούς γύρω της οἰκισμούς στό παρελθόν» (2023).

Ἐν τῷ μεταξύ, στό ἀρχεῖο ἱστορικῶν τεκμηρίων τῆς Μόλιστας πού διατηρῶ, προστέθηκαν κάμποσα σχετικά δημοσιεύματα, δικά μου καί ἄλλων, καθώς καί κάμποσα σχετικά αὐθεντικά ἔγγραφα, ἐκ τῶν ὁποίων μερικά τά ἔχω βρεῖ στά Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, στό ἀρχεῖο τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας τῆς Ἑλλάδος καί στό ἀρχεῖο τῆς ὑπηρεσίας Ἐθνικῶν Κληροδοτημάτων τῆς Περιφέρειας Ἡπείρου. Πολλά ἀπό αὐτά τά τεκμήρια συγκροτοῦν τόν ἀνά χειῖρας Β΄ τόμο τῶν «Μολιστινῶν», ταξινομημένα κατά θεματικές ἐνότητες. Τά ὑπόλοιπα, στά ὁποῖα περιλαμβάνονται καί 11 πολυσέλιδα χειρόγραφα κατάστιχα, γραμμένα ἀπό ἐπιτρόπους τοῦ κληροδοτήματος Νικ. Ξινοῦ καί τοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ τοῦ Γανναδιοῦ, καθώς καί τά πρόσθετα σχετικά κείμενα πού ἐλπίζω νά βρεθοῦν μελλοντικά, προτίθεμαι νά τά ἐντάξω σέ ἐπόμενους τόμους τῶν «Μολιστινῶν», ἐάν ὑπάρξουν οἱ κατάλληλες συνθῆκες, ἀλλιῶς εὐχομαι νά ἐνδιαφεροῦν ἄλλοι νά συνεχισθεῖ ἡ ἔκδοση ἐπόμενων τόμων τῶν «Μολιστινῶν». Ἡ ἀνάγνωση ἐκάστου τόμου δέν προϋποθέτει τήν ἀνάγνωση τοῦ προγενέστερου τόμου.

Οἱ ἱστορικές γνώσεις γιά τήν Μόλιστα εἶναι χρήσιμες καί γιά τήν σύνθεση τῆς ἱστορίας τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας. Ἐπί πλέον, ἡ ὑπάρχουσα ἐκτενής, ἀσυνηθίστως, βιβλιογραφία γιά τήν Μόλιστα, ἕνα χωριό τῆς Ἡπείρου, ὄχι μεγάλο μάλιστα, θεωρῶ ὅτι θά μπορούσε νά ἀξιοποιηθεῖ ἀπό ἱστορικούς ἐρευνητές πρός κατάρτιση, βάσει αὐτῆς, πρωτότυπων ἱστορικοκοινωνικῶν μελετῶν γιά τίς κοινωνικές, οἰκονομικές, πολιτιστικές καί ἄλλες συνθῆκες καί ἐξελίξεις πού διαμορφώθηκαν σέ ἕνα χωριό τῆς Ἡπείρου κατά τούς δύο τουλάχιστον τελευταίους αἰῶνες, μελέτες πού τώρα ἀπουσιάζουν.

Νοέμβριος 2023

Χ. Γ. Γ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9
§1.- Γνωριμία με τήν Μόλιστα	15
Α.- Συνοπτικό κείμενό μου τοῦ 2016	15
1. Ἱστορικά στοιχεία	15
2. Τό φυσικό περιβάλλον	19
3. Ἀξιοθέατα	19
4. Χρηστικές πληροφορίες	20
Β.- Δημοσίευμα τοῦ περιοδικοῦ «Ἑλληνικό Πανόραμα», τχ 11/1998	21
Γ.- Δημοσιεύμα τῆς ἔφημ. «Τό Βῆμα», 5.12.1999	31
Δ.- Δημοσίευμα τοῦ περιοδ. «Traction Magazine», τχ 47/2014	32
Ε.- Ἐμπειρίες τοῦ Ρένου Ἀποστολίδη, 1948	34
§2.- Βιβλιογραφία γιά τήν Μόλιστα	36
§3.- Ἐνθυμήσεις καί ἐπιγραφές σέ ναούς	43
§4.- Πληθυσμός καί κτήρια	52
Α.- Πληθυσμιακά	52
1. Στίς τρεῖς συνοικίες	52
2. Στό Γανναδιό εἰδικότερα	52
Β.- Κτήρια	54
1. Αὐτοχρονολογούμενα σέ ἐπιγραφές τους	54
2. Κτήρια τοῦ Γανναδιοῦ	56
§5.- Ἐκκλησιαστικά	60
Α.- Ἡ μονή τῆς Μόλιστας συνοπτικά	60
1. Οἱ τρεῖς διαδοχικές θέσεις της	60
2. Λατρευτικά ἀντικείμενα, σχολικά μαθήματα	61
3. Μοναχοί, περιουσία	62
4. Ἡ μονή σήμερα	62
Β.- Κακοδιαχειρίσεις τῆς μονῆς (1926, 1937)	62
1. Ἐπιστολή τοῦ Μποτσιφαρίτη Ἀρ. Παπαχρηστίδη	63
2. Ἐπιστολή κατοίκων τῶν τριῶν χωριῶν	63
Γ.- Πέντε ναοί στήν Μόλιστα	64
Δ.- Ἐνορία Ἁγίων Ταξιαρχῶν Γανναδιοῦ	65
1. Εἰκόνες καί ἐπιγραφές στό ἐσωτερικό τοῦ ναοῦ	69
2. Μισθοδότηση τοῦ ἔφημερίου, 1936	71
3. Ἄγροί ἀνήκοντες στόν ἐνοριακό ναό, 1935	72
4. Μίσθωση ἀλευρομύλου, 1947, 1953	72

§6.- Σχολεία	74
Α.- Σχολική μόρφωση πρό τοῦ 1870	74
Β.- Πρωτοβάθμια ἐκπαίδευση ἀρρένων	78
Γ.- Τό παρθεναγωγεῖο	79
Δ.- Τό δευτεροβάθμιο σχολεῖο Ἑλληνικό	82
Ε.- Τά σχολεῖα κατά τά ἔτη 1916 καί 1922	85
ΣΤ.- Ἐπαγγελματική Σχολή Μολίστης	86
Ζ.- Τό Δημοτικό σχολεῖο Μεσαριάς, 1934-40	87
Η.- Ἐντυπώσεις ἐνός δασκάλου τό 1936	89
Θ.- Κινητά τοῦ δημοτικοῦ σχολεῖου Γανναδιοῦ, 1950	90
§7.- Κληροδοσία Νικολάου Ξινοῦ	92
Α.- Δικαιώματα ἐκ τῆς διαθήκης τοῦ Νικ. Ξινοῦ	92
Β.- Περιουσία καί δαπάνες τοῦ κληροδοτήματος	94
Γ.- Διαχείριση τῆς περιουσίας	97
Δ.- Τά κυριότερα κτήρια	99
Ε.- Πληροφορίες τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας τό 1933	103
ΣΤ.- Τό κληροδοτήμα κατά τά ἔτη 1929, 1937, 1950, 1978, 1987	105
1. Ἀνάγκη ἀνέγερσης νέου διδακτηρίου τό 1929	105
2. Χρήση τῶν κτηρίων τό 1937	106
3. Ἐπισκευή τοῦ κτηρίου τῆς Σπυριδωνεῖου Σχολῆς τό 1950	107
4. Ἐπισκευή τοῦ παρθεναγωγεῖου τό 1978	108
5. Ἀνάγκη συντήρησης τῶν κτηρίων τό 1987	110
Ζ.- Ἄλλα σχετικά ἔγγραφα	111
1. Ἐκλογή ἐφόρων τῆς Σπυριδωνεῖου Σχολῆς τό 1911	111
2. Ὕμνος στοὺς εὐεργέτες	112
3. Μίσθωση χώρου τοῦ κτηρίου καταλύματος δασκάλων τό 1930	113
4. Πρὸς ἐνεργοποίηση τοῦ κληροδοτήματος τό 1978	113
5. Διορισμός δικηγόρου τῆς Ἐφοροεπιτροπείας, 1979	114
§8.- Κληροδοσίες ἄλλων καί δωρεές	115
Α.- Κληροδοσίες ἄλλων	115
Β.- Δωρεές	117
§9.- Κοινοτικά	122
Α.- Τό ταχυδρομεῖο	122
1. Εἰσαγωγικό σημείωμα	123
2. Διεκδίκηση τοῦ ταχυδρομείου ἀπὸ τὴν Πυρσόγιαννη τό 1936	123
3. Αἴτημα μὴ μεταφορᾶς τοῦ ταχυδρομείου στό Κεράσοβο, 1968	124
Β.- Αὐτοκινητόδρομοι	125
1. Στό Καπηλιό χωρὶς ἀπαλλοτριώση, 1934	125
2. Σύνδεση τῶν χωριῶν Μόλιστας μέ Πουρνιά καί Κεράσοβο, 1964	125
3. Σύνδεση Μεσαριάς μέ Γανναδιό, 1968	126

Γ.- Ύδρευση και άρδευση	127
1. Άφήγηση Γ. Γκούτου για τό Γανναδιό	127
2. Λειψυδρία στό Γανναδιό, θέρος 1929	128
3. Έπισκευή άρδευτικοϋ αϋλακος, 1947	129
Δ.- Οϊκειοποιήση τοϋ όνόματος Μόλιστα από τήν Μεσαριά	130
Ε.- Αϋθαιρεσίες σταθμαρχών Χωροφυλακής	131
1. Έκδικητικές μηνύσεις	131
2. Κατάληψη τοϋ ξενώνα	133
3. Δαπάνη κατασκευής κτηρίου Σταθμοϋ	134
4. Κράτηση 5 άνηλίκων	134
ΣΤ.- Άγροτική παραγωγή	135
1. Άγροί, κήποι και προϊόντα τους	135
2. Γεωργικά προϊόντα και κοινοτικός φόρος, 1919-20	137
Ζ.- Βόσκηση σέ τόπους τοϋ Γανναδιοϋ	138
1. Αϋθαίρετη βόσκηση ποιμνίου Πουρνιώτη, 1934	138
2. Άποζημίωση από Καστανιανίτες για αϋθαίρετη βόσκηση, 1938	139
3. Βοσκός τοϋ χωριοϋ, 1936	140
4. Έκμίσθωση βοσκοτόπου, 1952	140
§10.- Δϋό σωματεία Μολιστινών	141
Α.- Άδελφότης Μολιστινών, 1932	141
1. Διατάξεις τοϋ καταστατικοϋ	141
2. Πληροφορίες για τό σωματείο	142
3. Χοροεσπερίδα στήν Άθήνα, 1934	143
Β.- Φιλοπρόοδος Ένωσις Γανναδιοϋ	145
1. Τό καταστατικό	145
2. Τιμές σέ εϋεργέτες	146
§11.- Οϊκογένειες Γανναδιωτών	147
Α.- Οϊκογένειες Γκούτου-Κοντούλη	147
1. Γενικά	147
2. Άπόγονοι τοϋ Θεοδώρου Κοντούλη	148
3. Άπόγονοι τοϋ Κωνσταντίνου Κοντούλη	150
4. Βασίλειος Γ. Γκοϋτος (1873-1945)	151
Β.- Οϊκογένεια Κατσιλώλου	152
Γ.- Οϊκογένεια Ντίνου Ξινοϋ	154
Δ.- Γενεαλογικά δένδρα 9 οϊκογενειών	156
1. Άδάμος	156
2. Γκαραμπόσδας	157
3. Γκουβέλης	157
4. Ζυγούρας	158
5. Μανθάς	159
6. Ξινός	159

7. Παπαχρήστου	160
8. Τζιμινάδης	160
9. Τσέρτος	161
§12.- Δύο γιατροί Μολιστινοί	162
Α.- Βασίλειος Τζαλόπουλος	162
Β.- Κωνσταντίνος Τζιμινάδης	164
§13.- Ήμερολόγια, έπιστολές, δικαιοπραξίες	167
Α.- Ήμερολογιακές σημειώσεις	167
1. Από τό ήμερολόγιο του Βασ. Χ. Τζιμινάδη, 1919	167
2. Από τό ήμερολόγιο της Έλισάβετ Γκούτου, 1959-60	169
3. Μαθητική έκθεση για τήν άπελευθέρωση του 1913	171
Β.- Έπιστολές Γανναδιωτών	172
1. Κων. Ν. Γκουβέλης, 1868, 1889	172
2. Χριστόδ. Καρακίτσιος, 1924	172
3. Βασ. Γιούσιος, 1926	172
4. Κων. Παπαζήκος, 1931	173
5. Κων. Γκούτου, 1963	174
Γ.- Δικαιοπρακτικά έγγραφα	175
1. Διανομή πατρικής περιουσίας, 1874	175
2. Διαθήκη Κων. Γκουβέλη, 1896	175
3. Περιλήψεις τουρκικών εγγράφων, 1893, 1896, 1902	176
4. Κλήση στό έκκλησιαστικό δικαστήριο, 1905	176
5. Χρησιδάνειο κλινοσκεπασμάτων για τόν ξενώνα, 1916	176
6. Πλειοδοτική δημοπρασία μαγαζιού της κοινοτ. Μοναστηρίου, 1936	177
§14.- Ή έμπόλεμη δεκαετία του 1940	178
Α.- Αναμνήσεις Γεωργίου Γκούτου	178
Β.- Αναμνήσεις Βασιλείου Γκούτου	182
Γ.- Αναμνήσεις Θεοδώρου Γκούτου	187
§15.- Γλέντια-χοροί	193
1. Στο Γανναδιό	193
2. Στο Μποτσιφάρι, 1928	195
§16.- Κυνήγι και ψάρεμα	196
Α.- Κυνήγι	196
1. Ατύχημα κυνηγοῦ Γανναδιώτη τό 1870	196
2. Μποτσιφαρίτες κυνηγοί άγριογούρουνου τό 1910	199
Β.- Ψάρεμα στό ποτάμι	200
1. Περιστατικά του 1910	200
2. Περιστατικά του 1946	201
3. Περιστατικά της δεκαετίας του 1950	202
§17.- Άπεικονίσεις	205
Κρίσεις για δύο βιβλία	237

§1.- Γνωριμία με τήν Μόλιστα

A.- Συνοπτικό κείμενό μου τοῦ 2016

Τό παρακάτω κείμενο γράφτηκε ἀρχικῶς τό 2016 γιά νά ἀναρτηθεῖ στό διαδίκτυο πρός ἐνημέρωση τῶν ἐπισκεπτῶν τῶν τριῶν συνοικιῶν τῆς Μόλιστας, ὅπως μοῦ ζήτησε ὁ φίλος Ἰ. Λιόγκας, πρόεδρος τῆς κοινότητας Γανναδιοῦ. Πρωτοδημοσιεύτηκε στό περιοδικό «Τά Καντσιώτικα», τχ 28/2021. Ἐδῶ συμπληρώνεται μέ ἱστορικές πληροφορίες πού εἶχα καταγράψει στίς σελ. 118-122 τοῦ βιβλίου μου «Οἱ οἰκισμοί τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας στό παρελθόν», 2015 σελ. 118-122.

1.- Ἱστορικά στοιχεῖα

Μόλιστα σημαίνει Δεομένη ἢ Ἰκετεύουσα, στά παλαιοσλαβικά. Πιθανότατα, στήν μονή ἡ ὁποία εἶχε ἰδρυθεῖ τό 1326 στήν τοποθεσία Σουπόστιανη, ὑπῆρχε εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Δεομένης, γι' αὐτό ἡ μονή ἐκείνη ὀνομάσθηκε μονή τῆς Μόλιστας. Ὑστερα ἀπό τήν ἐρήμωση τῆς Σουπόστιανης λόγω ἐπιδημίας, ἡ μονή μετεγκαταστάθηκε τό 1672 σέ χῶρο γειτονικό πρός τήν σημερινή θέση της, μέχρι τό 1819, ὅποτε, λόγω κατολίσθησης, μετεγκαταστάθηκε στήν σημερινή θέση της πλησίον τοῦ χωριοῦ Μοναστήρι. Ἔτσι, ἡ κοινότητα τῶν τριῶν συνοικιῶν Γανναδιό, Μεσαριά καί Μποτσιφάρι, πού βρίσκονταν κοντά στήν μονή τῆς Μόλιστας, ὀνομάσθηκε Μόλιστα.¹ Μετά τήν διαίρεση τῆς κοινότητας αὐτῆς σέ τρεῖς κοινότητες (πού ἄρχισε τό 1920), τό ὄνομα Μόλιστα δόθηκε ἐπίσημως στήν Μεσαριά. Ὅμως, ἀνεπισήμως, τά τρία χωριά ἐξακολούθησαν νά ὀνομάζονται χωριά τῆς Μόλιστας ἢ Μόλιστα.

Γιά τό χωριό Μποτσιφάρι, λέγεται ὅτι ἔλαβε τό ὄνομα αὐτό ἀπό τήν φάρα (τό γένος) τοῦ Μπότσιου, πού ἦταν ἀπό παλιά ἡ σημαντικότερη τοῦ χωριοῦ. Τό 1934 μετονομάσθηκε Μοναστήρι ἐπειδή βρίσκεται δίπλα στήν μονή τῆς Μόλιστας.

1. Βλ. Χ. Γκοῦτος, Ἡ ἐπαρχία τῆς Κόνιτσας καί ἡ Μόλιστα ἐπί τουρκοκρατίας, 2003 σ. 70-72, 79-80.

Τό οἰκωνύμιο Γανναδιό πιθανολογεῖται ὅτι προῆλθε: εἴτε α) ἀπό τό ὄνομα Γενάδας, τοῦ ἄρχοντα τοῦ ἀρχαίου μολοσσικοῦ γένους τῶν Γενοαίων, εἴτε β) ἀπό τό ὄνομα τοῦ γαιοκτήμονα Καναδαίου ὁ ὁποῖος ἐγκαταστάθηκε ἐδῶ κατά τις ἐπιδρομές πού ἔγιναν στήν Ἠπειρο τόν 11ο καί τόν 12ο αἰώνα ἀπό Νορμανδούς τῆς Νότιας Ἰταλίας, εἴτε γ) ἀπό τό ὄνομα τοῦ φυτοῦ καννάβι, τό ὁποῖο ἐκαλλιεργεῖτο ἐδῶ καί ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς κατασκευή ὑφασμάτων καί σχοιניῶν.²

Κοντά στά σύνορα τῆς Μόλιστας, πιθανότατα ὑπῆρξε ἡ κώμη Τράμψα, πλησίον τῆς ὁποίας ὁ Ὀδυσσεύς ἴδρυσε τό πρῶτο ἐλληνικό μαντεῖο πού λεγόταν Βούνειμα (περίπου τό 1200 π.Χ.). Σέ τοποθεσίες τῶν τριῶν χωριῶν, ἔχουν βρεθεῖ ἀρχαῖα ἀγγεῖα, νομίσματα, κτερίσματα, ἀσπίδα, ξίφη κλπ. Δίπλα στόν Σαραντάπορο καί στόν Βουρκοπόταμο διερχόταν ὀδική ἀρτηρία ἐπικοινωνίας τῆς Ἠπείρου μέ τήν Μακεδονία κατά τήν ἀρχαιότητα καί μετέπειτα.³

Τό 1328 ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος, ἀνεψιός τοῦ αὐτοκράτορα καί διοικητῆς τοῦ κεφαλατικίου τοῦ Μπερατιοῦ, στό ὁποῖο ὑπαγόταν καί ἡ περιοχή τοῦ χωριοῦ, ἴδρυσε μικρή μονή τῆς Παναγίας, δίπλα στήν ὀδική ἀρτηρία ἐπικοινωνίας τῆς Ἠπείρου μέ τήν Δ. Μακεδονία, στήν τοποθεσία πού μετέπειτα ὀνομάσθηκε Σουπόστιανη. Πιθανότατα, κατά τήν ἐπιδρομή Σλάβων τό 1347, ἐγκαταστάθηκαν ἐδῶ μέτοικοι ἀπό τήν Σοποτσάνη τῆς Σερβίας, οἱ ὁποῖοι ὀνόμασαν τόν μέν οἰκισμό τους Σουπόστιανη, τήν δέ μονή τῆς Παναγίας μονή τῆς Μόλιστας (τῆς Δεομένης).⁴

Στίς τρεῖς συνοικίες ὑπάρχουν 28 ἐκκλησίες μέτριου ἢ μικροῦ μεγέθους, οἱ περισσότερες ἀπό τίς ὁποῖες κτίσθηκαν τόν 19ο αἰώνα. Σέ ἐκκλησία τοῦ 1759 (κάηκε τό 1985) ὑπῆρχαν 5 φορητές εἰκόνες τοῦ 1760 καί μία τοῦ 1595. Ἄλλες παλιές εἰκόνες σώζονται στίς ἐνοριακές ἐκκλησίες τοῦ Γανναδιοῦ (1422, 1773, 1780) καί τῆς Μεσαριᾶς (1652, 1760, 1782).⁵

Ἀπό τόν 17ο αἰώνα ἤ ἐνωρίτερα, στό τμήμα τῆς προαναφερθείσας ὀδικῆς ἀρτηρίας, ὅπου ὑπῆρχαν στενωποί καί δύο τουλάχιστον χάνια, κοντά στό χωριό, λειτούργησε δερβένι φυλασσόμενο. Κατά τά ἔτη 1722-43 τό δερβένι ἐφρουρεῖτο ἀπό Μολιστινούς πού εἰσέπρατταν διόδια,

2. Γιά τά οἰκωνύμια, βλ. Γκοῦτος, ὅ.π. 72-78. Ἐ. Κίγκα, εἰς Τιμ. Ἀφιέρωμα στόν καθηγητή Κ. Μηνᾶ, 2005 201 ἐπ. Πιθανολογεῖται ὅτι τό τοπωνύμιο Γανναδιό ὑποδηλώνει κάτι σχετικό μέ μαντεῖο, ἴσως μέ τό μαντεῖο Βούνειμα.

3. Γκοῦτος, ὅ.π. 16, 76, 68-70.

4. Ὁ.π. 70-72, 79-81.

5. Ὁ.π. 121-125, 87, 70.

ένας δέ από αυτούς έκτισε στο Γανναδιό μεγάλο σπίτι (τό 1740), του οποίου σώζονται τμήματα. Οί Μολιστινοί απέκρουσαν Άλβανούς επιδρομείς, μάλλον τό 1743, όποτε ό ληστόβιος πατέρας του Άλϊ πασά, καταδιώχθηκε από τό Κεράσοβο μέχρι τό Τεπελένι. Τό 1797 στην περιοχή του χωριού έδρευε όπλαρχηγός, ό όποιος έδήλωσε σέ αντιπροσώπους τής Ρωσίας και τής Γαλλίας ότι θά διαθέσει 4.000 όπλίτες άν οι χώρες αυτές βοηθήσουν για τήν απελευθέρωση τής Ήπειρου.⁶

Κατά τούς αιώνες 17ο και 18ο, στην περιοχή συνάντησης του Βουρκοπόταμου και του Σαραντάπορου (Καπηλιό), αφ' ενός λειτούργησε περιοδικώς υπαίθρια αγορά και αφ' έτέρου συνεδρίαζαν οι προεστοί των γύρω χωριών για κοινά ζητήματά τους. Κατά τά έτη 1730-1811 λειτούργησε δίπλα στον Βουρκοπόταμο ένας από τούς τρεις ταμπακόμυλους του καζά για τήν παραγωγή ταμπάκου, ενώ δίπλα στον Σαραντάπορο, στην θέση Αργάζι, υπήρχε βυρσοδεψείο.⁷

Τό 1813 ταξίδευσαν στους Άγίους Τόπους ως προσκυνητές 4 Μολιστινοί (εϋκατάστατοι μάλλον), τούς κατευόδωσαν οι 14 ιερείς τής μονής και των συνοικιών και όλοι οι άλλοι κάτοικοι. Τό 1841 στο Γανναδιό υπηρετοϋσαν τρεις ιερείς, στην δέ Μεσαριά υπήρχαν αγροί που ανήκαν σέ γυναικεία μονή. Ο χωριανός Αντ. Κοντούλης, που διέμεινε στην Ζάκυνθο κατά τά έτη 1806-33, έφερε στο χωριό εικόνα τής Παναγίας, του 16ου αιώνα, ζωγραφημένη στην μονή Σκοπού. Ο Βασ. Χατζής, προεστός του χωριού, τό 1830 απέτρεψε τήν τσιφλικοποίηση τής Μόλιστας από τον «προστάτη» της Όσμάν μπέη, μολονότι απειλήθηκε και φυλακίσθηκε.⁸

Οί παλαιότερες γνωστές μας πληροφορίες για τον συνολικό πληθυσμό των τριών συνοικιών έχουν ως εξής: τό 1845 κάτοικοι 623, τό 1874 1482, τό 1888 1250, τό 1911 961, τό 1928 629.

Από τον 18ο αιώνα ή ένωρίτερα, οι Μολιστινοί βιοπορίζονταν στον τόπο τους με τήν παραγωγή δημητριακών, κηπευτικών, αμπελουργικών, κανναβιού, λιναριού, μεταξιοϋ, καπνοϋ κ.ά., με τήν εκτροφή λίγων οικόσιτων ζώων, με τήν απασχόλησή τους στον ταμπακόμυλο, στους άλευρόμυλους και στα χάνια του δερβενιοϋ, με τά επαγγέλματα του οικοδόμου, του ξυλουργοϋ, του άγωγιάτη κ.ά. και με τό κνήγι. Τά προϊόντα τους προορίζονταν για αυτοκατανάλωση. Μέχρι τό 1850 περίπου οι περισσό-

6. Ό.π. 108, 50-51, Γκοϋτος, Από τήν ιστορία τής έπαρχίας Κόνιτσας, Α' 337.

7. Η έπαρχία... 102-116, 196.

8. Αυτόθι 91-92, 87.

τεροι ἄνδρες ἐργάζονταν ἐποχικά ὡς οἰκοδόμοι, ἐνῶ ἔκτοτε μετανάστευσαν πολλοί στήν Ρουμανία, στήν Αἴγυπτο καί στήν Ἀμερική, ἔστειλαν δέ ἀπό ἐκεῖ χρήματα, μέ τά ὁποῖα κατασκευάσθηκαν ἐδῶ πολλά σπίτια.⁹

Τό 1801 ἐργάσθηκαν γιά τήν ἀνέγερση τοῦ κάστρου στά Γιάννενα καί 35 Μολιστινοί. Στό κάστρο ἦταν ἐπιστάτης ὁ χωριανός Γ. Βέργος, φίλος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Τό 1835 ἐργάσθηκαν γιά τήν κατασκευή τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης στήν Ἀθήνα 4 Γανναδιῶτες. Ἄλλοι οἰκοδόμοι Μολιστινοί ἐργάσθηκαν στήν Δομνίστα καί στό Γαλαξίδι (1837-39), στό Ζαγόρι καί ἄλλοῦ. Κάποιοι ἀπό αὐτούς ἔδωσαν πληροφορίες γιά τήν κουδαρίτικη γλώσσα στόν λόγιο Δ. Σάρρο. Ὁ Γ. Γκοῦτος (1856-1926) ἦταν λιθοξόος, φιλοτέχνησε τζάκια καί βρύσες, εργαζόμενος κυρίως στό χωριό καί στήν Αἰγιαλεία, ἀλλά καί στήν Ζάκυνθο, ὅπου κατασκεύασε καμπαναριό.¹⁰

Μέ τήν κληροδοσία πού ἄφησε στό Βουκουρέστι τό 1845 ὁ Γανναδιώτης Νικ. Ξεινός, κατασκευάσθηκαν καί λειτούργησαν: ἡ ἐκκλησία τοῦ νεκροταφείου (1859), ὁ ξενώνας (ἀμιλικό) καί ἡ βρύση τῆς πλατείας (1864), ἡ ἐνοριακή ἐκκλησία (1870), τό καμπαναριό της (1856), ἡ Σπυριδώνειος σχολή (1878), τό οἶκημα δασκάλων (1880) καί τό παρθεναγωγεῖο (1888). Ὁ Μ. Νάζης κληροδότησε (1848) τήν περιουσία του στό Βουκουρέστι γιά νά ἰδρυθεῖ παρθεναγωγεῖο στήν Μασαριά. Ὁ Χρ. Νικολάου κληροδότησε στήν μονή (1885) δύο οἰκίες πού εἶχε στό Βουκουρέστι. Στό Μποτσιφάρι κληροδοτήθηκαν χρήματα γιά νά ἰδρυθεῖ Ἑλληνικό σχολεῖο. Ὁ καταγόμενος ἀπό τό Μποτσιφάρι ἐφοπλιστής Φ. Παπαχρηστίδης, διέθεσε χρήματα γιά ἀγαθοεργίες στό χωριό.¹¹

Στά τρία χωριά ἔγιναν ληστεῖες κατά τά ἔτη 1844, 1872, 1877, 1879, 1880, 1882, 1889, 1899, 1903, 1909.¹² Ἐπίσης ἔγιναν ἱστορικές μάχες κατά τούς πολέμους τῶν ἐτῶν 1912-13, 1940 καί 1947-49. Μέχρι τήν δεκαετία τοῦ 1980, λειτούργησαν ταχυδρομικό γραφεῖο καί σταθμός χωροφυλακῆς στήν Μεσαριά. Μέ διάταγμα τοῦ 1980, τό Γανναδιό κηρύχθηκε διατηρητέος οἰκισμός. Μετά τό 1960, αὐξήθηκε προοδευτικά ἡ μετανάστευση στό ἐσωτερικό καί στό ἐξωτερικό. Τήν δεκαετία τοῦ 1990 καί μετέπειτα ἀναμορφώθηκαν οἱ δρόμοι καί οἱ πλατεῖες τῶν χωριῶν καί

9. Αὐτόθι 92-96.

10. Ἀπό τήν ἱστορία... Α΄ 193-197, 359-362.

11. Ἡ ἐπαρχία... 97, 134 ἐπ., Φωνή τῆς Ἡπείρου 26.12.1897, Μολιστινά Α΄ 41.

12. Χ. Γκοῦτος, Ἡ ἐπαρχία Κόνιτσας καί 12 ἀπό τά γύρω της χωριά στό παρελθόν, 2023, σ. 88-104.

έπισκευάσθηκαν πολλά σπίτια τους, μέ δάνεια πού δόθηκαν λόγω τῶν σεισμῶν καί μέ τήν ἐργασία Ἀλβανῶν. Στήν Μεσαριά ἀγοράσθηκαν σπίτια ἀπό Κερκυραίους.

2.- Τό φυσικό περιβάλλον

Τά τρία χωριά τῆς Μόλιστας βρίσκονται στίς δυτικές ὑπώρειες τοῦ Σμόλικα, πού εἶναι τό δεύτερο σέ ὕψος βουνό τῆς Ἑλλάδας (2.637 μ.). Τό ὑψόμετρό τους κυμαίνεται μεταξύ τῶν 850 καί τῶν 950 μ. Στήν περιοχή τους, ὁ Βουρκοπόταμος, πού πηγάζει ἀπό τόν Σμόλικα, ἐνώνεται μέ τόν Σαραντάπορο, πού πηγάζει ἀπό τόν Γράμμο καί χύνεται στόν Ἄωο (τόν συναντᾶ πλησίον τῆς Μολυβδοσκεπάστης μονῆς). Ὁ εὐρύς ὀρίζοντας τῶν τριῶν χωριῶν στά βόρεια καί στά δυτικά τους φθάνει μέχρι τίς κορυφογραμμές τοῦ Γράμμου (2.520 μ.) τοῦ Καμενίκου (2.042 μ.), τῆς Μαριᾶς (1.637 μ.) καί τῆς Νεμέρτσικας (2.209 μ.), τῆς ὁποίας ἡ κορυφή μοιάζει μέ τεράστιο γλυπτό κοιμωμένης γυναίκα. Στά νότια, τό βουνό Τσιουμπάνι καλύπτεται ἀπό μεγάλο πυκνό δάσος ὄρεινῶν πεύκων καί ἐλάτων. Πυκνή βλάστηση καλύπτει καί τίς ἄλλοτε καλλιεργούμενες περιοχές τῶν χωριῶν. Σήμερα καλλιεργοῦνται μόνον λίγοι ἀπό τοὺς κήπους πού ὑπάρχουν μέσα στά χωριά. Περισσότερα ἀρδευτικά νερά ἔχουν ἡ Μεσαριά καί τό Μοναστήρι. Στούς κατάφυτους γύρω τόπους ζοῦν λαγοί, ἀγριόχοιροι, ἀρκοῦδες, ἀσβοί, σκίουροι κλπ. Ἐδῶ κυνηγοῦν ντόπιοι καί ξένοι κυνηγοί. Ἡ ἐδαφική ἔκταση τῶν χωριῶν ὑπάγεται στήν περιφερειακή ζώνη τοῦ Ἐθνικοῦ Πάρκου Βόρειας Πίνδου.

3.- Ἀξιοθέατα

- Ἡ πυκνή δόμηση τῶν χωριῶν μέ λιθόκτιστα σπίτια, διώροφα συνήθως, κτισμένα τήν περίοδο 1860-1915 κατά τό πλεῖστον. Ἀπό τά σωζόμενα σπίτια στό Γανναδιό, ἕνα κτίσθηκε τό 1740, λίγα ἄλλα τό 1840 περίπου καί τά ὑπόλοιπα μετέπειτα. Οἱ γραφικοί δρόμοι εἶναι λιθόστρωτοι. Οἱ κεντρικές πλατεῖες καλύπτονται ἀπό τοὺς κλώνους μεγάλων αἰωνόβιων πλατάνων. Τό πεταλοειδές πολεοδομικό σχῆμα τοῦ Γανναδιοῦ καί ἡ κεντρική πλατεῖα του προσέλκυσαν τό ἐνδιαφέρον μελετητῶν τοῦ Πολυτεχνείου Θεσσαλονίκης.

- Τό Σχολαρχεῖο καί τό Παρθεναγωγεῖο στό Γανναδιό, τά Σχολεῖα τῶν δύο ἄλλων χωριῶν καί οἱ παλιοί ξενῶνες τῶν τριῶν χωριῶν (ἀμιλικά), γιά τήν ἀρχιτεκτονική τους καί γιά τόν ἱστορικό ρόλο τους.

- Οί παλιές στεγασμένες βρύσες κάθε συνοικίας, για τούς ίδιους λόγους.

- Οί ένοριακές έκκλησίες δίπλα στίς κεντρικές πλατείες τῶν χωριῶν. Στο Γανναδιό καί στήν Μεσαριά, έντυπωσιάζουν τά περίτεχνα παλιά τέμπλα τῶν ναῶν αὐτῶν καί οί φορητές εἰκόνες τους πού ζωγραφήθηκαν τόν 18ο καί τόν 19ο αἰώνα καί τό ὁμορφο καμπαναριό τοῦ Γανναδιοῦ.

- Ἡ μονή τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, πού εἶναι προσιτή καί μέ αὐτοκίνητο. Τό καθολικό καί τό διώροφο κτήριο κελλιῶν διατηροῦνται σέ καλή κατάσταση. Ἔχουν χαθεῖ ἡ παλιά θαυματουργική εἰκόνα τῆς Παναγίας, νομοκάνονας βυζαντινῆς γραφῆς, παρηρησία τοῦ 18ου αἰώνα καί ἄλλα παλιά βιβλία.

- Οί χοροί πού γίνονται, μέ δημοτικά τραγούδια, τήν 15η Αὐγούστου στό Γανναδιό (μουσική χωρίς μεγάφωνα), τήν 17η Αὐγούστου στήν Μεσαριά καί τήν 6η Αὐγούστου στό Μοναστήρι, καθώς καί ἡ συνεστίαση πού γίνεται στήν πλατεία τοῦ Γανναδιοῦ τήν 20ή Αὐγούστου ἐπέτειο τῆς θαυματουργικῆς ἐφίδρωσης τῆς εἰκόνας τοῦ Ἐσταυρωμένου τό 1930. Ἐπίσης, ὁ ἐκκλησιασμός στήν μονή τήν 8η Σεπτεμβρίου καί τήν 21η Νοεμβρίου. Στίς ὡς ἄνω ἐορτασικές ἐκδηλώσεις προσέρχονται καί ξένοι.

- Τά 24 ἔξωκκλήσια πού βρίσκονται ἀπό παλιά χρόνια σέ κορυφές λόφων ἢ σέ ἄλλες τερπνές τοποθεσίες.

- Ἀπό τίς κορυφές τῶν ὑψωμάτων Σιοῦμος καί Τζιαντόρα (ὅπου ὑπάρχει κομψό στέγαστρο), φαίνονται οἱ κορυφές τοῦ Σμόλικα, τῆς Τύμφης κλπ, καθώς καί τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ἐπαρχίας, μέ τίς πυραμιδοειδεῖς κορυφές τῶν ὑψωμάτων νά ἀπλώνονται κυματιστές μέχρι ψηλά στόν ὀρίζοντα. Στόν Σιοῦμο συναντᾶμε καί ἴχνη ἀπό τά δύο ὑπόγεια καταφύγια πού εἶχαν φτιάξει οἱ ἀντάρτες τό 1948.

- Βαδίζοντας σέ μονοπάτια μέσα στά γειτονικά δάση, βλέπομε πανύψηλα πυκνά πεῦκα καί ἔλατα καί τό ἔδαφος σκεπασμένο μέ παχύ πούσι, ἐπισκεπτόμενοι δέ τά δύο ποτάμια, ἀκοῦμε τό ἀχολόγημά τους καί βλέπομε ψάρια στίς ὀβίρες τους.

4.- Χρηστικές πληροφορίες

- Ἡ Μεσαριά ἀπέχει ἀπό τήν Κόνιτσα 21,5 χλμ. (ἀπό τήν ἐθνική ὁδὸ 4,5 χλμ.), ἀπό δέ τό Γανναδιό 1 χλμ. καί ἀπό τό Μοναστήρι 2 χλμ. Ὁ αὐτοκινητόδρομος εἶναι ἀσφαλτόστρωτος. Μία ἡμέρα κάθε ἐβδομάδα διέρχεται ἀπό τά τρία χωριά λεωφορεῖο τοῦ ΚΤΕΛ Ἰωαννίνων.

- Σέ κάθε συνοικία λειτουργεῖ καφενεῖο-έστιατόριο: στό Γανναδιό ὄλο τό ἔτος, στήν Μεσαριά καί στό Μοναστήρι τούς θερινούς μῆνες.
- Στήν Μεσαριά λειτουργεῖ ὄλο τό ἔτος ὁ ξενώνας «Ἀρχοντικό τοῦ Σερίφη». Στό Γανναδιό ἐτοιμάζεται ἡ μετατροπή σέ ξενῶνες τῶν κτηρίων τοῦ Σχολαρχείου καί τοῦ Παρθεναγωγείου.
- Κατά τήν τελευταῖα δεκαετία, ὁ πληθυσμός τῶν τριῶν χωριῶν κυμαίνεται ποσοτικῶς μεταξύ 350 καί 100 κατοίκων ἀπό τόν Ἀπρίλιο μέχρι τόν Νοέμβριο, ἐνῶ τούς ὑπόλοιπους μῆνες ἐλαττώνεται σέ 12 περίπου κατοίκους.

Β.- Δημοσίευμα τοῦ περιοδ. «Ἑλληνικό Πανόραμα», τχ 11/1998

Ὁ συντάκτης τοῦ κειμένου ἐπισκέφθηκε τά χωριά τῆς Μόλιστας καί κατέγραψε πληροφορίες γιά τό παρελθόν τους καί τό παρόν τους, βάσει τῶν βιβλίων Χ. Γκούτου, Εὐ. Δημητριάδη, Θ. Γκούτου, τῶν ἀφηγήσεων λίγων χωριανῶν καί προσωπικῶν του παρατηρήσεων. Οἱ 32 φωτογραφίες εἶναι ἐντυπωσιακές.

(...) Κανείς δέν ἀμφιβάλλει, ὅτι τίς ἐποχές ἐκεῖνες οἱ ἄνθρωποι τῶν τριῶν χωριῶν, ὅπως σχεδόν ὅλη ἡ ὑπαιθρος ἄλλωστε, ἀντιμετώπιζαν σκληρές συνθήκες ζωῆς, πολλή δουλειά καί στερήσεις. Εἶχαν διαμορφώσει ὅμως ἕνα μοντέλο ζωῆς, πού βασιζόταν σέ ἀπλοποιημένες ἀνάγκες, φιλοσοφημένη λιτότητα καί ὀλιγάρκεια, στενές καί συχνές ἀνθρώπινες ἐπαφές, ἔτσι πού στό τέλος, ἔστω καί μέ τά λίγα μέσα πού διέθεταν, διασκέδαζαν καί χαίρονταν τή ζωή τους. Οἱ σχέσεις τῶν ἀντρῶν καί τῶν γυναικῶν ἦταν κατά κανόνα ἀγαθές καί φιλελεύθερες, τά κορίτσια ὅμως ἀπέφευγαν νά συναντοῦν τά ἀγόρια, ἀκόμα καί στό δρόμο.

Οἱ πιό πολλές δουλειές περνοῦσαν ἀπό τά χέρια τῶν γυναικῶν, ἀφοῦ οἱ ἄντρες εἶχαν τό ἄλλοθι τῆς πολύμηνης σκληρῆς δουλειάς στά οἰκοδομικά ἔργα. Ἔτσι οἱ γυναῖκες, ἐκτός ἀπό τό νοικοκυριό πού ἀνήκε ἀποκλειστικά στή δική τους ἀρμοδιότητα, ἀσχολοῦνταν σχεδόν καί μέ ὅλες τίς ἀγροτικές ἐργασίες, ὅσο βαριές καί ἄν ἦταν. Ἀποκλειστικά δική τους εὐθύνη ἦταν καί τό «ζαλίκωμα» (ἡ μεταφορά) τῶν ξύλων, κάτι πού θεωρεῖτο ὑποτιμητικό γιά τούς ἄντρες. Θεωρητικά βέβαια τό γενικό πρόσταγμα εἶχε ὁ ἄντρας, στήν πράξη ὅμως αὐτός πού καθόριζε τόν κύκλο τῶν καθημερινῶν ἐργασιῶν, ἦταν ἡ γυναίκα.

Ὅσο γιά τούς ἄντρες, πού οἱ περισσότεροι ἔτρεφαν μουστάκι, ἀσχολοῦνταν μέ διάφορα μαστορέματα στό σπίτι, ἔβγαιναν γιά ψάρεμα ἢ κυ-

νήγι, καυγάδιζαν μέ πάθος γιά τήν πολιτική, ἀλλά κάθε βράδυ ἀνελλιπῶς μαζεύονταν μονιασμένοι στό καφενεῖο, ὅπου περνοῦσαν τήν ὥρα τους παίζοντας χαρτιά, φωνάζοντας δυνατά καί πίνοντας κρασί, κονιάκ καί τσίπουρο. Ἦταν ἄνθρωποι εὐγενικοί, ἀπλοί, μέ ἐλεγχόμενη συμπεριφορά καί βαθιά ἀνθρώπινο ἦθος. Βοηθοῦσαν πρόθυμα ὁ ἕνας τόν ἄλλο στό χωράφι, στό ἀλώνι, στό χτίσιμο τοῦ σπιτιοῦ καί δέν δίσταζαν νά δανείσουν τά ὑπάρχοντά τους. Τό θρησκευτικό συναίσθημα ἦταν ἰδιαίτερα ἀνεπτυγμένο, ἀπό τούς ἐκκλησιασμούς δέν ἔλειπε σχεδόν κανείς καί ἐτηροῦντο κατά γράμμα οἱ νηστεῖες καί τά θρησκευτικά ἔθιμα. Οἱ ἠλικιωμένοι συντηροῦσαν ἕνα ἦθος βαθιά ἀνθρώπινο καί πολιτισμένο στό χωριό, πού μεταβιβαζόταν ἀπό γενιά σέ γενιά. Ἀντίστοιχα μέγανος ἦταν καί ὁ σεβασμός πρὸς αὐτούς τούς ἀνθρώπους. Ἦταν ἀδιανόητο νά περάσει ἀπό τό δρόμο ἠλικιωμένος, χωρίς νά σηκωθοῦν ἀμέσως ὅσα παιδιά τύχαινε νά κάθονται ἐκεῖνη τήν ὥρα στό πεζούλι.

Οἱ Γανναδιῶτες ἦταν καλοφαγάδες καί πάντα συνόδευαν τό γεῦμα τους μέ κρασί. Σ' ὅλα τά χωριά εἶχαν ἀδυναμία στίς πίτες, πού ἦταν συχνές στό τραπέζι καί ἄφθονες σέ ποικιλία. Ὁ ταχυδρόμος ἦταν ἰδιαίτερα ἀγαπητός, ἀφοῦ μέ τήν ἀνυπαρξία τοῦ τηλεφώνου, ἦταν ὁ μοναδικός σύνδεσμος μ' αὐτούς πού ἔλειπαν μακριά. Ἐπί τουρκοκρατίας χρέη ταχυδρόμου ἐκτελοῦσαν οἱ κυρατζῆδες (ἀγωγιᾶτες). Ἀργότερα ἔγιναν ἔμμισθοι δημόσιοι ὑπάλληλοι. Δύο φορές τήν ἐβδομάδα ὁ ταχυδρόμος γύριζε σ' ὅλα τά χωριά τῆς περιοχῆς, μοιράζοντας τά γράμματα καί τίς ἐπιταγές. Τά βαρύτερα δέματα ἦταν ὑποχρεωμένοι οἱ κάτοικοι τῶν γύρω χωριῶν, νά ἔρχονται νά τά παραλαμβάνουν ἀπό τό γραφεῖο του στή Μεσαριά. Παλαιότερα τά χωριά διοικοῦντο ἀπό Δημογέροντες, πού ἦταν οἱ εὐκατάστατοι νοικοκυραῖοι τοῦ χωριοῦ. Αὐτοί ἐξέλεγαν μεταξύ τους τόν «Μουχτάρη», τόν Πρόεδρο. Ὁ Πρόεδρος ἦταν ἄμισθος ἀλλά τοῦ δικαιολογοῦντο ἔξοδα παραστάσεως ἀπό τά κοινοτικά ἔσοδα. Τά εἰσοδήματα τῆς Κοινότητος προέρχονταν ἀπό κληροδοτήματα, ἐτήσια φορολογία τῶν κατοίκων σέ εἶδος ἢ χρῆμα, δωρεές, διαθήκες, ἐράνους. Ὁ παπᾶς προσλαμβάνονταν ἀπό τόν Πρόεδρο κατόπιν συμφωνίας καί ἀμείβετο σέ εἶδος ἢ χρῆμα ἀπό εἰδική φορολογία τῶν κατοίκων. Ὁ Πρόεδρος τῆς Κοινότητος ἦταν ἕνας πολύ σημαντικός παράγων στήν ἐν γένει ζωή τοῦ χωριοῦ, ἀφοῦ ἀπ' αὐτόν περνοῦσαν οἱ διορισμοί σχεδόν ὅλων τῶν λειτουργῶν καί ὑπαλλήλων. Ἔτσι ὁ «ντραγάτης» (ἀγροφύλακας) διορίζετο γιά ἕνα χρόνο ἀπό τόν Πρόεδρο, ἀμείβετο σέ εἶδος ἢ χρῆμα καί

ἐπέβλεπε τούς ἀγρούς, τά δάση καί τά βοσκοτόπια. Ἦταν ἐξοπλισμένος μέ ὄπλο, κυάλια καί σφυρίχτρα καί ἦταν τό φόβητρο τῶν παιδιῶν, πού ἔκλεβαν φροῦτα ἢ βοσκοῦσαν χωρίς ἄδεια τά κασίκια τους. Τό Γανναδιό ἦταν ἔδρα δικαστῶν καί φοροεισπρακτόρων, πού ἦταν ὅμως ἔμμισθοί κρατικοί ὑπάλληλοι.

Στό Γανναδιό ἐπίσης εἶχε τήν ἔδρα του καί ὁ γιατρός, μέ τόν ὁποῖο ὅμως ἴσχυε ἰδιόρρυθμο καθεστώς. Συγκεκριμένα ὁ γιατρός πληρωνόταν ἀπό τούς πλούσιους ἕνα συμφωνημένο ποσό (κοντότα) γιά ἕνα χρόνο, μέ τήν ὑποχρέωση νά πηγαίνει στό σπίτι τους κάθε φορά πού τόν καλοῦσαν. Οἱ φτωχότεροι τόν πλήρωναν γιά κάθε ἐπίσκεψη. Ὁ γιατρός ἐκτός ἀπό τό ἰατρεῖο του εἶχε καί φαρμακεῖο στό χωριό. Ἐκεῖ φύλαγε τά φάρμακά του σέ σκόνη καί ζύγιζε σέ ζυγαριά τίς δόσεις πού χορηγοῦσε στούς ἀσθενεῖς του. Ἀναρωτιέται κανεῖς σήμερα πόσο γρήγορα καί ἀποτελεσματικά μποροῦσε νά ἐπεμβαίνει ὁ γιατρός μέ τά μέσα πού εἶχε στήν διάθεσή του τήν ἐποχή ἐκείνη, ἀλλά καί μέ τίς ἀποστάσεις πού συχνά ἦταν ὑποχρεωμένος νά διανύει στήν ράχη κάποιου ζώου.

Ὁ τσομπάνης καί ὁ γελαδάρης, πού ἀσχολοῦντο μέ τήν βόσκησι καί τό ἄρμεγμα τῶν ζώων διορίζονταν στό καφενεῖο τοῦ χωριοῦ τήν ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἀπό τόν Πρόεδρο καί τούς χωριανούς. Ἡ θητεία τους διαρκοῦσε ἕνα χρόνο καί ἡ ἀμοιβή τους συμφωνεῖτο κατά κεφαλή βοσκόμενου ζώου. Οἱ δάσκαλοι δέν ἦταν τότε ἔμμισθοι ὑπάλληλοι τοῦ κράτους, ἀλλά προσλαμβάνονταν μέ ἐπιλογή ἀνάμεσα στούς καλύτερους. Πληρώνονταν συνήθως καλά γιά τίς ὑπηρεσίες τους καί γι' αὐτό πολλοί ἦταν αὐτοί πού ἤθελαν νά ὑπηρετήσουν ὡς δάσκαλοι στό Γανναδιό. Οἱ γύφτοι, ἄν καί θεωροῦντο ἄτομα κατώτερης τάξης ἐνσωματώνονταν κι αὐτοί στήν κοινωνία τοῦ χωρίου. Ἐγκαθίσταντο στό χωριό κατόπιν συμφωνίας μέ τόν Πρόεδρο καί εἶχαν συγκεκριμένες ἀσχολίες. Ἔτσι ἡ μέρα τους περνοῦσε μέ διάφορες μικροδουλειές στά σπίτια τῶν πλουσίων καί μέ κατασκευές καί ἐπισκευές γεωργικῶν ἐργαλείων καί σιδερικῶν στό καμίνι πού ὑπῆρχε στό χωριό. Ἐκεῖ ὅμως πού ἦταν πραγματικά πολύτιμοι καί δημοφιλεῖς ἦταν στούς χορούς καί στά πανηγύρια μέ τά ὄργανά τους κλαρίνο, βιολί, ντέφι καί λαούτο.

Τό Γανναδιό ὅμως δέν εἶχε μόνον τούς δικούς του κατοίκους ἀλλά καί πολλούς περαστικούς. Οἱ πιό συχνοί ἦταν οἱ κυρατζήδες, πού μετέφεραν μέ τά ζῶα τους διάφορα προϊόντα. Τακτικός κάθε καλοκαίρι ἦταν ὁ καλαϊτζής, πού ἐρχόταν ἀπό τήν Ἡγουμενίτσα γιά νά γανώσει τά μπακιρέ-

νια σκεύη. Από τό κοντινό χωριό Πουρνιά έρχόταν ό ράφτης, για τά γαμπριάτικα κουστούμια και τίς φλοκαῖτες. Περαστικοί ήταν ακόμα ό δασικός, ό βαρελαῖς και ό σαμαραῖς από τό Κεράσοβο πού δούλευαν σταυροπόδι στην πλατεία, ό χαλβατζής από την Πουρνιά, ό φοροεισπράκτορας αλλά και οί πραματευτᾶδες, πού άπλωναν την πραμάτεια τους στα πεζούλια της πλατείας. Όλοι αὐτοί οί περαστικοί πού βραδιάζονταν στό Γανναδιό περνούσαν τή νύχτα τους στό Άμιλικό (τόν ξενώνα). Τό Άμιλικό ήταν ένα διώροφο κτίριο, πού την έγνοια του είχε ό άμίλης (ξενοδόχος). Διορίζονταν κι αὐτός από τόν Πρόεδρο και φρόντιζε τό Άμιλικό νά 'ναι καθαρό, νά 'χει ξύλα για τή φωτιά, μπρίκια, καντήλι του πετρελαίου, λαγίνια μέ νερό και τ' άπαραίτητα τρόφιμα για προσφάϊ. Ήταν εποχές, πού αντί για άμίλη, τουῦτα τά όρεινά χωριά της Ήπείρου είχαν άμίλισσες, ένδειξη κι αὐτό της μόνιμης άπ' τόν ξενιτεμό λειψανδρίας. Κολλητά στό Άμιλικό ήταν ή θολωτή βρύση, όπου κελάριζε νυχτόμερα τό νερό μέσ' την πέτρινη γούρνα. Ήταν ή βρύση χτίσμα αρχιτεκτονικά άπλό, μέ ντόπια πέτρα, ήρεμη και φιλόξενη, ίδιο προσκυνητάρι, πού πριν την άντληση του νεροῦ σου υπέβαλλε νά κάνεις τό σημεῖο του σταυροῦ. Ήταν τελικά τά τρία χωριά μιά μικρή κοινωνία μέ δικούς της άπλους αλλά και πρακτικούς κανόνες, πού ό κάθε άνθρωπος είχε τή θέση και τό ρόλο του.

Μετά την Κόνιτσα, 17 χιλιόμετρα, στην ευθεία της Κοζάνης, στρίβουμε δεξιά. 4 μόλις χιλιόμετρα απέχουν τά χωριά, άνεβαίνει ό καινούργιος δρόμος στριφογυρίζοντας. Πίσω ό Σαραντάπορος όλο και ξεμακραίνει, άπέναντι οί ψηλές βουνοκορφές του Γράμμου, παντοῦ βλάστηση πυκνή μέ κάθε είδους θάμνους και δένδρα. Παίζει ό ήλιος πάνω από τά κεφάλια μας, άλλοτε μάς καίει κι άλλοτε χάνεται. Παραλίγο νά τό προσπεράσουμε τό **Μοναστήρι**, έτσι όπως είναι κρυμμένο στό δάσος του. Μιά γερόντισσα κι ένας νέος στην πλατεία του χωριουῦ μάς καλωσορίζουν. Δίπλα ή μεγάλη πέτρινη βρύση, δωρεά του Φρίξου Παπαχρηστίδη. Τό καφεεδάκι είναι κλειστό, ανοίγει μόνον τό καλοκαίρι. Πώς άλλαξαν έτσι οί καιροί! Ποῦ νά πιει κανείς ένα καφεδάκι νά ξαποστάσει. Ακούγονται μελαγχολικά τά βήματά μας στό καλντερίμι, μάς βγάζουν στα τελευταία σπίτια του χωριουῦ. Ένα ψυχρό αεράκι κατεβαίνει άπ' τίς πλαγιές του Σμόλικα, περνάει ανάμεσα άπ' τά κιτριτισμένα φύλλα μιᾶς τεράστιας μουριάς, τά κάνει ν' αναρριγοῦν. Φτάνουμε προστά σε μια κλειστή αυλόπορτα στην άκρη του χωριουῦ. Στεκόμαστε εδώ μερικές στιγμές απέ-

ναντι στον άνοιχτό όρίζοντα, αφήνουμε τά μάτια μας νά ήρεμοῦν στά χρώματα τοῦ φθινοπώρου. Ξαφνικά, ή αὐλόπορτα ἀνοίγει. Ένας χαμογελαστός άνθρωπος ξεπροβάλλει ἀπό μέσα, μᾶς καλωσορίζει καί μᾶς καλεῖ νά μοιραστοῦμε ἕνα καφέ μαζί του. Παλιό τό σπιτικό, μέ χώρους λιτούς καί συμμαζεμένους, στά ἀνθρώπινα μέτρα. Κάθε γωνιά του εἶναι γεμάτη παρελθόν καί ἀντικείμενα πού δέν βλέπει πιά κανείς στά σύγχρονα σπίτια. Ἀνάβει ὁ Νίκος τήν ξυλόσομπα κι ὅσο νά γίνει ὁ καφές, γεμίζει μέ ρακή τά ποτηράκια. Βουρκώνει ὁ οὐρανός, φτάνουν ὡς τή γῆ οἱ πρῶτες σταγόνες, χτύπος γλυκός πάνω στίς λαμαρίνες. -Δέν μ' ἀρέσει ὁ τσίγκος στή σκεπή, μά τόν κρατάω γιά τόν ἦχο τῆς βροχῆς. Εἶν' ὠραία συντροφιά στήν μοναξιά μου, λέει ὁ Νίκος. Μιλáει γιά τό παρελθόν, μνημες παλιές ἀπ' το χωριό, ὕστερα ἀπ' τήν πόλη, πίκρες, περιπέτειες καί τώρα πάλι ἐδῶ στά πατρογονικά χώματα, μέ σχέδια γιά τό μέλλον, μέ αἰσιοδοξία, ή ζωή συνεχίζεται ἀκόμα.

Πρὶν καλά-καλά προλάβουμε νά βγοῦμε ἀπό τό Μοναστήρι, φτάνουμε στήν Μόλιστα, τήν παλιά **Μεσαριά**. Χτισμένη λίγο πιό χαμηλά ή Μόλιστα, μοιάζει μέ μία τεράστια φωλιά στίς δασωμένες πλαγιές τοῦ Σμόλικα. Νέος παροξυσμός χρωμάτων ἐδῶ, καθώς τά πλατάνια ἐναλλάσσονται μέ τά ἔλατα, οἱ βαλανιδιές μέ τά πεῦκα, τά ὀπωροφόρα μέ τίς λουλουδιασμένες αὐλές καί τούς φρεσκοσκαμμένους λαχανόκηπους. Μία πέτρινη θολωτή βρύση, τόσο γνωστή καί οἰκεία πιά μᾶς καλωσορίζει στήν εἴσοδο τοῦ χωριοῦ μέ ἄφθονο νερό. Δίπλα ὁ παραδοσιακός ξενώνας τοῦ Βαγγέλη Σερίφη. Μᾶς καλοδέχεται ὁ Βαγγέλης στό καθιστικό, μᾶς κερνάει ντόπια ρακή δίπλα στό τζάκι, μᾶς ξεναγεῖ στά δωμάτια καί στό ζεστό χῶρο τοῦ ὑπόγειου μαγέρικου. Καί ποιοί δέν πέρασαν ἀπ' ἐδῶ. Ἴταλοί, Γερμανοί, Ἀντάρτες, Κυβερνητικοί, ἔδρα Ἀστυνομικοῦ σταθμοῦ, ἐγκατάλειψη γιά χρόνια κι ὕστερα μεράκι, δουλειά, ξαναζωντάνεμα. Ὅπως στό παλιό Ἀμιλικό τοῦ Γανναδιοῦ, ἔτσι καί τώρα στόν Ξενώνα τοῦ Σερίφη, μπορεῖ ὁ περαστικός νά βρεῖ τροφή, ζεστασιά καί στέγη.

Ὁ δρόμος ἀπό τήν Μόλιστα μόλις πού προλαβαίνει ν' ἀνηφορίσει 500 μέτρα. Ἀμέσως μετά τήν τελευταία καμπή του ἀπλώνεται στά πόδια μας τό **Γανναδιό**. Μᾶς κερδίζει μέ τήν πρώτη ματιά. Σταματᾶμε καί ἀγναντεύουμε γιά ὥρα πολλή τό μικρό ὄροπέδιο πού εἶναι χτισμένο καί τήν δασωμένη πλαγιά πού τό περιβάλλει. Τό Γανναδιό ἔχει ἕναν προνομιακό όρίζοντα, πού ἀνάλογα ἀπό τήν θέση πού βρίσκεται κανείς, ἐκτείνε-

ται από δύο ως τριάντα χιλιόμετρα περίπου. Ἔτσι στά βόρεια ἐκτείνεται ἡ περήφανη κορυφογραμμή τοῦ Γράμμου, πού ἡ ψηλότερη κορυφή του φτάνει τά 2520 μέτρα, στά ἀνατολικά ὑψώνεται ἡ δεύτερη ψηλότερη κορυφή τῆς Ἑλλάδας, ὁ Σμόλικας, μέ ὑψόμετρο 2637 μέτρα καί νοτιότερα τρυποῦν τόν οὐρανό οἱ φοβερές ὀρθοπλαγιές τῆς Γκαμήλας μέ ὑψόμετρο 2497 μέτρα.

Πρὶν ἀρχίσει ἡ περιπλάνησή μας στό χωριό ἀνηφορίζουμε γιά λίγο στήν **Τζιαντόρα**, τόν ὀμαλό λόφο πού δεσπόζει στό δυτικό τμήμα τοῦ ὄροπεδίου. Ἡ κορυφή τῆς Τζιαντόρας ἀνήκει σ' αὐτά τά σημεία, πού δύσκολα μπορεῖ νά ἐγκαταλείψει ἢ νά ξεχάσει κανείς, ἓνα πραγματικό σημεῖο ἀναφορᾶς γιά κάθε ἐπισκέπτη τοῦ Γανναδιοῦ. Καθισμένοι στό ξύλινο κιόσκι πού εἶναι ἐγκατεστημένο ἐκεῖ, ἀφήνουμε τά μάτια μας νά πλανῶνται ἄλλοτε στήν Μόλιστα πού ἀπλώνεται κάτω ἀπό τά πόδια μας, ἄλλοτε δυτικότερα στήν κοιλάδα τοῦ Σαραντάπορου καί τίς Ἀλβανικές κορυφογραμμές καί ἄλλοτε στίς ὑπόλοιπες πανύψηλες κορυφές πού μᾶς περιβάλλουν. Παλιότερα ἡ Τζιαντόρα ἦταν γυμνός λόφος. Ἔτσι οἱ Ἴταλοί, πού μέ τήν ἔναρξη τοῦ πολέμου κατέλαβαν τό Γανναδιό, βρέθηκαν ξαφνικά μπροστά σέ μία ὑπέροχη λοφοπλαγιά καλυμμένη ἀπό χιόνι. Καί ἡ Τζιαντόρα ἀπό βοσκοτόπος πού ἦταν, ἀπόκτησε ἀκόμη μία χρήση. Ἀποτέλεσε γιά τούς Ἴταλούς Ἀλπινιστές ἰδανική πίστα γιά σκί, κάτι βέβαια πού δέν ἄργησαν νά μιμηθοῦν καί τά παιδιά τοῦ χωριοῦ μέ αὐτοσχέδιες σανίδες.

Πρὶν κατηφορίσουμε γιά τό Γανναδιό συναντᾶμε στάδεξιά τοῦ δρόμου ἓνα πετρόχτιστο κτίριο μέ ἐπιβλητικό ὄγκο. Θά μπορούσαμε νά τό χαρακτηρίσουμε σάν τόν «Πνευματικό Φάρο», πού γιά πολλά χρόνια φώτισε τό πνεῦμα καί τήν ψυχή τῶν παιδιῶν καί συνέβαλε ἀποφασιστικά στήν διαμόρφωση τοῦ ὑψηλοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τῆς εὐρύτερης περιοχῆς. Εἶναι ἡ περίφημη «Σπυριδώνειος Σχολή», πού λειτούργησε σάν Δημοτικό Σχολεῖο-Σχολαρχεῖο μέχρι τό 1928. Τό **Σχολαρχεῖο τοῦ Γανναδιοῦ** ἔμεινε ὀνομαστό στήν ἐποχή του, γιά τήν ποιότητα τῆς ἐκπαίδευσης πού παρεῖχε στους περίπου 80 μαθητές του ἀπό ὅλη τήν περιοχή. Εἶναι στ' ἀλήθεια ἐκπληκτικές ἀλλά καί ἀπλησίαστες γιά τά σημερινά ἐκπαιδευτικά δεδομένα οἱ προδιαγραφές λειτουργίας τοῦ θαυμαστοῦ ἐκείνου ἐκπαιδευτηρίου. Τά μαθήματα διαρκοῦσαν 8 ὥρες τήν ἡμέρα καί 11 μῆνες τό χρόνο καί ἀνάμεσά τους περιλαμβάνονταν ἡ ὑποχρεωτική διδασκαλία τῆς Γαλλικῆς καί Τουρκικῆς γλώσσας. Οἱ δάσκαλοι

πού διορίζονταν γιά ένα χρόνο στό Σχολαρχείο ἦταν πάντα οἱ καλύτεροι καί, ἐπειδή δέν ἤθελαν νά χάσουν οὔτε τήν θέση τους οὔτε τήν καλή ἀμοιβή τους, φρόντιζαν νά παρέχουν ὑψηλή παιδεία στούς μαθητές τους. Ὁ σεβασμός τῶν μαθητῶν πρός τούς δασκάλους τους θεωρεῖτο δεδομένο καί ἡ πειθαρχία ὑποδειγματική. Ὑπῆρχε μία θαυμαστή ἀμφίδρομη σχέση ἀνάμεσα σέ μαθητές καί δασκάλους, τόσο σπάνια στίς μέρες μας.

Στήν εἴσοδο τοῦ χωριοῦ μία μικρή ἀσφαλτοστρωμένη πλατεῖα πού λειτουργεῖ σάν χώρος parking ἀφαιρεῖ τή σκυτάλη τῆς μετακίνησης ἀπό τά αὐτοκίνητα καί τήν παραδίδει στά πόδια τῶν περιπατητῶν. Χωρίς θορύβους, χωρίς μόλυνση ἀπό καυσαέρια, εἶναι ὑπέροχο νά αισθανόμαστε κάτω ἀπό τά πόδια μας τό φιλικό, περίτεχνο καλντερίμι τοῦ Γανναδιοῦ, πού συναρμολόγησαν πέτρα-πέτρα οἱ μάστοροί του τόσα χρόνια πρίν.

Τό ὀπτικό μας πεδίο γεμίζει μέ τό ἐπιβλητικό ἀρχιτεκτόνημα τοῦ Κωδωνοστασίου τῆς ἐκκλησίας τῶν **Ταξιαρχῶν**. Ἀπό τό καμπαναριό ἀρχίζει καί ὁ πολεοδομικός χώρος τῆς πλατείας, μέ τόν μεγάλο πλάτανο, τό καφεενεδάκι καί τήν πέτρινη θολωτή βρύση. Ἐδῶ μᾶς καλοσορίζει ἐγκάρδια ὁ Γιῶργος Δερμιτζάκης, πού ἐδῶ καί πολλά χρόνια εἶναι ὁ Πρόεδρος τοῦ Πολιτιστικοῦ Συλλόγου καί πρόθυμα ἀναλαμβάνει τήν ξενάγησή μας σέ κάθε γωνιά τοῦ χωριοῦ. Ἡ περιήγησή μας ἀρχίζει ἀπό τόν σημαντικότερο χώρο τοῦ Γανναδιοῦ, τήν Πλατεῖα. Εἶναι σχεδόν ὀρθογώνια μέ διαστάσεις 28 x 40 μέτρα περίπου. Τό βασικότερο κτιριολογικό στοιχεῖο τῆς ἀρχιτεκτονικῆς σύνθεσης τῆς πλατείας ἀποτελεῖ ἡ ἐκκλησία, πού ἐπιβάλλεται στά γύρω κτίσματα μέ τόν ὄγκο της. Αὐτό εἶναι ἀπόλυτα φυσικό, ἀφοῦ ἡ ἐκκλησία ἦταν ἐκείνη πού ἔνωνε θρησκευτικά, κοινωνικά καί συναισθηματικά τήν μικρή κοινωνία τοῦ χωριοῦ. Ἡ πλατεῖα δημιουργεῖ ἀμέσως αἰσθήματα οἰκειότητας. Θά λέγαμε, ὅτι μοιάζει μ' ἓνα «ἀνοιχτό δωμάτιο» γιά ἀστική χρήση τῶν κατοίκων. Αἴσθησις πού δημιουργεῖται ἐπί πλέον καί ἀπό τήν ἔντονη παρουσία τοῦ γεροπλάτανου, πού τήν καλύπτει μέ τά κλαδιά του καί, αἰῶνες τώρα, ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο τμῆμα της. Στήν ξυλοφτιαγμένη βάση τοῦ πλατάνου, τήν «λόντζια», κάθονταν κάποτε οἱ ἡλικιωμένοι, τότε πού τό χωριό ἔσφυζε ἀπό ζωή καί κίνηση. Ἡ πλατεῖα εἶναι φτιαγμένη μέ τέχνη καί μεράκι. Ἀκόμα καί μετά ἀπό τόσα χρόνια διακρίνουμε τήν ἄρτια κατασκευή, τόσο στήν κλήση πού ἔδωσαν οἱ τεχνίτες γιά τά βρόχινα νερά, ὅσο καί στίς ἐνώσεις τῶν πλακῶν μέ τίς κατακόρυφες γύρω ἐπιφάνειες. Ὁ χώρος τῆς

πλατείας δέν εἶναι ἐνιαῖος ἀλλά χωρίζεται σέ δύο τμήματα. Τό μεγαλύτερο, μέ διαστάσεις 14 x 28 μέτρα περίπου εἶναι στρωμένο μέ πλάκες κομμένες ἀκανόνιστα καί τοποθετημένες μέ ἐλεύθερη πλακόστρωση. Στό μικρότερο τμήμα χρησιμοποιοῦνται πλάκες ὀρθογώνιες, ἀρμολογημένες μέ μεγάλη μαεστρία. Καί στίς δύο περιπτώσεις τό δάπεδο ἀποτελεῖται ἀπό σχιστολιθική πέτρα τῆς γύρω περιοχῆς, ὑλικό πού χαρίζει μεγάλη συνάφεια στό χῶρο καί ἀνεβάζει τήν αἰσθητική του ποιότητα. Ἀπό τά ὑπολοιπα κτίρια τῆς πλατείας τό σπουδαιότερο εἶναι τό κοινοτικό κατάστημα μέ τόν ξενώνα, πού χτισμένο στά 1864 ἀποτελοῦσε καί τήν κύρια ἔκφραση τῆς πολιτικῆς καί δημοκρατικῆς ὑπόστασης τοῦ χωριοῦ σέ καίριο σημεῖο, καθώς καί ζωντανή ἔκφραση τῆς φιλοξενίας, αἰσθήματος πολύ ἔντονου στήν περιοχή αὐτή.

Μία γνώριμη χαρακτηριστική μυρωδιά πλανιέται στήν ἀτμόσφαιρα, καθώς τά βήματά μας μᾶς ὀδηγοῦν σ' ἓνα σοκάκι ἔξω ἀπ' τήν πλατεία. Εἶν' ἡ εὐωδιαστή μυρωδιά τῶν ἀχνιστῶν στέμφυλων πού ἀδειάζουν σέ μία γωνία (ξεκαζανιάζουν) οἱ Γανναδιῶτες. Στό Γανναδιό, ὅπως καί στά ἄλλα χωριά, εἶν' ἡ ἐποχή τοῦ τσίπουρου, τῆς περιόφημης ρακῆς. Καθαρό προϊόν ἀπόσταξης σταφυλιοῦ, χωρίς προσμείξεις ἀρωματικῶν βοτάνων ὅπως συνηθίζεται ἄλλοῦ, ἡ ρακή εἶν' ἓνα παραδοσιακό ποτό, πού δέν λείπει ἀπό κανένα σπίτι τῆς περιοχῆς. Προπολεμικά μάλιστα ἡ παραγωγή σταφυλιῶν στό Γανναδιό πλησίαζε τούς 200 τόνους. Σήμερα ἔχουν ἀπομείνει ἐλάχιστα ἀμπέλια κι ἔτσι οἱ κάτοικοι, γιά νά ἐξασφαλίσουν τό κρασί καί τό τσίπουρο τῆς χρονιάς, εἶναι ὑποχρεωμένοι ν' ἀγοράζουν τά σταφύλια τους ἀπό τήν γύρω περιοχή. Ἀνέκαθεν τό τσίπουρο καί τό κρασί ἦταν φημισμένα στήν περιοχή τῆς Μόλιστας. Μόνο πού ἐλάχιστο ἀπ' αὐτά προλάβαινε νά φτάσει στό παζάρι τῆς Κόνιτσας. Τό περισσότερο ἔμενε στό χωριό καί καταναλωνόταν ὀλοχρονίς στά σπίτια. Νά 'σαι σε καζάνι τήν ὥρα πού βγαίνει ἡ ρακή καί νά μήν δοκιμάσεις, δέν γίνεται. Ἔτσι, μετά τά καλωσορίσματα καί τίς εὐχές γιά «Καλό Χειμῶνα» καί «Καλοξόδευτο», γεμίζουν τά ποτήρια καί τσουγκρίζουν. Δέν εἶναι ὅμως ἀκριβῶς τά ποτηράκια πού γνωρίζουμε, ἀλλά φλιτζανάκια τοῦ καφέ. Μοῦ κάνει ἐντύπωση, πρώτη φορά συναντάω τέτοιο τρόπο σερβιρίσματος. «Γιά νά παίρνει μέσα περισσότερο», εἶν' ἡ ἀπάντηση στήν ἀπορία μου. Κι ὅταν λέω λίγο ἀργότερα, ὅτι «εἶναι λίγο ἀδύνατο τοῦτο τό ρακί», φεύγει ἀπ' τό καζάνι μία γυναίκα καί σέ μερικά λεπτά ξαναγυρίζει. «Γιά δοκίμασε αὐτό» μοῦ λέει. Εἶναι καυτό στά χέρια

μου τό φλιτζανάκι καί άχνιζει, παρ' όλα αυτά δέν διστάζω νά κατεβάσω μία γερή γουλιά. Γεμίζουν άμέσως δάκρυα τά μάτια καί ό βήχας δέν κρατιέται στό λαιμό. «Αυτό είναι τό “πόντσι”» λέει γελώντας ή κυρούλα. «Βράζεις τή ρακή κι άνακατώνεις μία κουταλιά ζάχαρη μέσα. Ό,τι πρέπει για τό κρύο».

Μέ ξεναγό μας τόν Γιώργο Δερμιτζάκη συνεχίζουμε ν' άνακαλύπτουμε τό Γανναδιό. Τό μεράκι τών νοικοκυραίων τοῦ χωριού είναι άποτυπωμένο παντού. Κάθε κτίσμα, μικρό ή μεγάλο, φέρνει άπάνω του τά ίχνη από τά χέρια καί τά εργαλεία τών παλιών μαστόρων. Ήταν ή εποχή πού κάθε κομμάτι τής σκληρής Ήπειρώτικης πέτρας δουλευόταν μέ βαριοπούλα καί κοπίδι καί άποτελοῦσε τήν μοναδική καί άναντικατάστατη πρώτη ύλη για τοίχους, στέγες, πλακόστρωτα, βρύσες καί καλντερίμια. Είναι θαυμαστή ή προσήλωση αυτών τών ανθρώπων στή λεπτομέρεια, στήν άρμονία τών γραμμών, στή λιτότητα αλλά καί τή λειτουργικότητα. Ήταν γνωστό άλλωστε τό πάθος τών Γανναδιωτών για τήν ιδιοκτησία. Αυτός ήταν ένας από τούς βασικούς λόγους πού ταξίδευαν πολύ όχι μόνον στά Ζαγοροχώρια καί τήν υπόλοιπη Ελλάδα αλλά καί στό έξωτερικό. Ήδη από τό 1820 ταξίδευαν στή Ρουμανία καί άργότερα στήν Αίγυπτο, Η.Π.Α., Αυστραλία, Ν. Ζηλανδία, Γερμανία, Σουηδία καί πολλές άλλες χῶρες. Ήταν σχεδόν άπίθανο νά μήν ύπάρχει από κάθε σπίτι, τουλάχιστον ένα άτομο στά ξένα. Γιατί τό μεγάλο τους ιδανικό ήταν νά πλουτίσουν καί νά επιστρέψουν μία μέρα πετυχημένοι στό χωριό τους, άν καί κάποιοι ξεχνιοῦνταν για πάντα μακριά. Ίδιαίτερα στή Ρουμανία καί στήν Αίγυπτο έκαναν μεγάλες περιουσίες καί είναι γνωστό πώς στά 1930 ζούσαν στή Ρουμανία 30 Γανναδιῶτες. Ύπῆρχαν βέβαια καί πολλοί, πού σ' όλη τους τή ζωή δέν έφευγαν ποτέ απ' τό χωριό καί πολύ σπάνια πήγαιναν ακόμα καί στό παζάρι τής Κόνιτσας ή στά πανηγύρια τών γύρω χωριών.

Τά σπίτια τοῦ Γανναδιοῦ, όπως καί τών άλλων χωριών, είναι χτισμένα μέ μαύρη πέτρα καί παλιά ήταν όλα σκεπασμένα μέ πλάκες. Η πέτρα αυτή βρίσκεται σέ άφθονία στήν περιοχή καί διακρίνεται σέ δύο κατηγορίες, ανάλογα άν προέρχεται από τό βουνό ή τό ποτάμι (Σαραντάπορο καί άλλα ρέματα). Τήν ευθύνη για τήν μεταφορᾶ τής πέτρας είχαν τά «μπουλούκια» ή οί «παρέες», πού άναλάμβαναν τό συγκεκριμένο έργο. Άν όμως τό έργο ήταν κοινωφελές, τήν μεταφορᾶ τής πέτρας άναλάμβαναν όλοι μαζί οί κάτοικοι, πού έδιναν σ' αυτό τό καθήκον έναν γιορτα-

στικό χαρακτήρα. Κυριακή πρωί μαζεύονταν ὅλοι μέ τά ζῶα τους καί μέ φωνές καί τραγούδια κινουῦσαν γιά τό σημείο συλλογῆς ἢ ἐξαγωγῆς τῆς πέτρας. Ἐπικεφαλῆς ἦταν ὁ εἰδικός μάστορας τοῦ μπουλουκιοῦ, πού ἤξερε ἀπό φουρνέλα καί κατόπιν μέ τή βαριά καί τό λοστό, τεμάχιζε τήν πέτρα καί ἔβγαζε τά καλύτερα κομμάτια. Βλέπουμε λοιπόν ὅτι τίς ἐποχές ἐκεῖνες οἱ ἄνθρωποι, χρησιμοποιώντας ἀπλά ἐργαλεῖα, ἀλλά μέ τό ἀλάθητο ἔνστικτο τοῦ κατασκευαστῆ, κατάφερναν νά δίνουν πνοή στήν ἄψυχη ὕλη τῆς πέτρας καί νά διαμορφώνουν μ' αὐτήν κτίσματα καί χώρους ἐλκυστικούς.

Τά σπίτια εἶναι χτισμένα δίπλα-δίπλα γιά τόν φόβο τῶν κλεφτῶν, σέ πολλά μάλιστα οἱ στέγες εἶναι ἐνωμένες. Ὁ ἀπλούστερος τύπος τοῦ σπιτιοῦ στήν περιοχή τῆς Μόλιστας, εἴτε εἶναι λαϊκό εἴτε «νοικοκυρόσπιτο» (ἀρχοντόσπιτο), εἶναι ὀρθογώνιος, μέ τό μακρú τμήμα τῆς κατόψεώς του γυρισμένο ἀντίκρου στό ὑποτυπώδες ὀδικό δίκτυο, ἀνεξάρτητα ἀπό τόν προσανατολισμό του. Αὐτό ἀποδεικνύει τήν κοινωνικότητα ἀλλά καί τούς στενοῦς δεσμούς πού ἀνέπτυσαν μεταξύ τους οἱ κάτοικοι. Ἔτσι ὅλα σχεδόν τά σπίτια «ἔβλεπαν» στό δρόμο, ἀριστερά καί δεξιά τῆς κάθε αὐλόπορτας ὑπῆρχαν (καί ὑπάρχουν ἀκόμα) δύο πέτρινα πεζούλια, ὅπου μποροῦσαν νά κάθονται καί νά συνομιλοῦν οἱ γυναῖκες στόν ἐλεύθερο χρόνο τους (οἱ ἄνδρες πραγματοποιοῦσαν τίς συναναστροφές τους στό καφενεῖο). Ἡ ἔννοια τῆς «γειτονιάς», πού ἔχει ἐκλείψει πιά στίς μέρες μας, ἦταν στίς ἐποχές ἐκεῖνες ταυτόσημη μέ τόν καθημερινό τρόπο ζωῆς. Τό σπίτι γενικότερα στήν Ἠπειρο ἀποτελεῖτο συνήθως ἀπό δύο ὀρόφους, τό «κατώϊ» καί τό (ἀνώϊ). Ἡ αὐλόπορτα, πού εἶναι μορφολογικό στοιχεῖο τοῦ σπιτιοῦ πού ἀνήκει στό δρόμο, ὀδηγεῖ στήν πλακόστρωτη αὐλή μέ τά βοηθητικά παραρτήματα τοῦ σπιτιοῦ, ὅπως φούρνο, ὑπόστεγο, «χαλέ» (ἀποχωρητήριο) καί σέ μερικά σπίτια τό «καζαναριό» γιά τήν ἀπόσταξη τῆς ρακῆς. Τό ἀνώϊ, πού προορίζεται γιά κατοικία, περιλαμβάνει τήν «κρεβάτα», πού εἶναι μέγανος χῶρος γιά συγκεντρώσεις, τόν «ὄντά», πού εἶναι δωμάτιο ὑποδοχῆς καλοκαιρινό ἢ χειμωνιάτικο, τό «μαντζάτο», πού εἶναι τό ζεστό χειμωνιάτικο δωμάτιο μέ τζάκι, καί τήν «γωνία», πού εἶναι τό καθημερινό δωμάτιο, ὅπου μαγειρεύουν καί τρῶνε. Στό ὑπόγειο ὑπάρχει τό «κατώϊ» γιά τά ζῶα, τό «κελάρι» πού εἶναι ἀποθήκη τροφίμων καί ἢ «μπίμσα», μία θολωτή ἀποθήκη κρασιῶν, πού παλαιότερα χρησιμοποιεῖτο καί ὡς κρυψώνας. Τά κύρια μορφολογικά στοιχεῖα πού καθορίζουν τόν ἀρχιτεκτονικό χαρακτήρα τοῦ σπιτιοῦ στήν περιοχή τῆς Μόλιστας

είναι ο φρουριακός χαρακτήρας με λίγα ανοίγματα, ή σκούρα βουνίσια πέτρα με τούς χοντρούς τοίχους, οί φανερές ανάμεσα στην πέτρα ξυλοδεσιές, ή ψηλή στέγη και ή τετράγωνη ψηλόκορμη καμινάδα. Γενικά τό σπίτι στην περιοχή είναι ένδοστρεφές, λιτό, φτωχικό θά έλεγε κανείς, ώστε νά μήν προκαλεϊ τό φθόνο τών ξένων περαστικῶν. Η αύλή, περιφραγμένη συνήθως με ύψηλό μαντρότοιχο, είναι ο κύριος χώρος του σπιτιού για όλο τό χρόνο. Στο έσωτερικό έχουν ψηλά ταβάνια με διάφορα σχέδια, έντοιχισμένες ντουλάπες και παράθυρα με σταυρωτές σιδεριές. Μελετώντας αυτούς τούς παλιούς μαστόρους, μπορούμε νά συμπεράνουμε, πώς ή Αρχιτεκτονική και ή Πολεοδομία, όταν είναι βγαλμένες από την ίδια τή ζωή, χωρίς πιέσεις και καταναγκασμούς, με οδηγό τό ισχυρό «δημιουργικό λαϊκό ένστικτο», οδηγούν πάντοτε στή γένεση ενός χώρου οικείου στην ανθρώπινη κλίμακα και φιλικού.

Γ.- Δημοσίευμα τής έφημ. «Τό Βήμα», 5.12.1999

Ανάμεσα στον Σμόλικα και στην κορυφογραμμή του Γράμμου, τό Γανναδιό, σε ύψόμετρο 890 μέτρων, με γειτονικά χωριά τή Μεσσαριά και τό Μοναστήρι τά τρία μαζί είναι γνωστά και με την όνομασία Μόλιστα καταφέρνουν νά δημιουργήσουν ένα ειδυλλιακό τοπίο πού μόνο θεόπλαστο θά μπορούσε νά είναι.

Κατοικημένο κυρίως τούς καλοκαιρινούς μήνες, τό Γανναδιό είχε την τύχη νά μείνει «ξεχασμένο» από την έλευση τής κακότεχνης επέλασης του μπετόν και τών πλαστικῶν διακοσμήσεων. Έτσι ή παραδοσιακή όψη του παρέμεινε ανέπαφη στον χρόνο, γεγονός έμφανές από τό πρώτο κιόλας βήμα στο χωριό. Η έλλειψη ασφάλτου και ή κυριαρχία του πλακόστρωτου είναι σχεδόν θεαματικά. Τά πέτρινα σπίτια τά όποια έχουν κρατήσει και στο έσωτερικό τους την παλιά διακόσμηση και φιλοσοφία και ή γύρω βλάστηση επιδροούν στην αίσθηση του χρόνου... κάνουν την νά παλινδρομεϊ ανάμεσα στο παρόν και τό παρελθόν. Μοιάζουν τά πάντα νά έχουν σταματήσει, σαν σε μοναστήρι. Ο άπίστευτα μεγάλος πλάτανος δεσπόζει στην πλατεϊα και στή σκιά του όλα φαίνονται τόσο μικρά, πού σε βάζουν αναγκαστικά σε ύπαρξιακές σκέψεις. Και όλα αυτά τόσο κοντά σε κατοικημένη περιοχή —στή συγκεκριμένη περίπτωση στην Κόνιτσα—, πού κατατάσσει και τό Γανναδιό στις «κρυμμένες» όμορφιές του τόπου μας.